

УДК 336.71(477)

Чмутова І.М.*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***Мовчан А.С.***студентка
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця***ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ АКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ****DETERMINATION OF THE ACTIVITY LEVEL
OF BANK RESOURCES ATTRACTION****АНОТАЦІЯ**

У статті визначено рівень активності залучення ресурсів банками України з урахуванням його взаємозв'язків з надійністю та прибутковістю банків. Здійснено розподіл банків України на групи відповідно до високого, середнього, низького рівнів надійності за коефіцієнтом миттєвої ліквідності та співвідношенням кредитного портфеля та резервів під знецінення кредитів методом кластерного аналізу. На основі теоретичного узагальнення сформовано перелік показників активності залучення банківських ресурсів, таких як коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів, коефіцієнт активності залучення строкових депозитів, питома вага коштів фізичних осіб у зобов'язаннях, частка коштів на вимогу у зобов'язаннях банку. Розраховано інтегральний показник активності залучення ресурсів банками України методом таксономії, встановлено рівні інтегрального показника (високий, середній, низький) із застосуванням методу шкалювання за правилом «трьох сигм». З використанням побудованих інтервальних шкал рівні інтегрального показника активності залучення ресурсів зіставлені з рівнями надійності банків України. Підтверджено гіпотезу про залежність активності залучення ресурсів від надійності банку, спростовано гіпотезу про залежність активності залучення ресурсів від прибутковості банку.

Ключові слова: банківські ресурси, активність залучення ресурсів, інтегральний показник, надійність, прибутковість.

АННОТАЦІЯ

В статье определен уровень активности привлечения ресурсов банками Украины с учетом его взаимосвязей с надежностью и доходностью банков. Осуществлено распределение банков Украины на группы в соответствии с высоким, средним, низким уровнями надежности по коэффициенту мгновенной ликвидности и соотношению кредитного портфеля и резервов под обесценение кредитов методом кластерного анализа. На основе теоретического обобщения сформирован перечень показателей активности привлечения банковских ресурсов, таких как коэффициент активности привлечения заемных и привлеченных средств, коэффициент активности привлечения срочных депозитов, удельный вес средств физических лиц в обязательствах, доля средств до востребования в обязательствах банка. Рассчитан интегральный показатель активности привлечения ресурсов банками Украины методом таксономии, установлены уровни интегрального показателя (высокий, средний, низкий) с применением метода шкалирования по правилу «трех сигм». С использованием построенных интервальных шкал уровни интегрального показателя активности привлечения ресурсов сопоставлены с уровнями надежности банков Украины. Подтверждена гипотеза о зависимости активности привлечения ресурсов от надежности банка, опровергнута гипотеза о зависимости активности привлечения ресурсов от прибыльности банка.

Ключевые слова: банковские ресурсы, активность привлечения ресурсов, интегральный показатель, надежность, прибыльность.

ANNOTATION

The level of activity of attracting resources by banks of Ukraine, taking into account its interconnections with the reliability and profitability of banks is determined in the article. The distribution of Ukrainian banks into groups according to the high, medium, low levels of reliability by acid test and the ratio of the credit portfolio to provisions for depreciation of loans by cluster analysis is carried out. On the basis of theoretical generalization, a list of indicators of activity of attraction of bank resources has been formed: activity ratio of attraction of borrowed funds and funds raised, activity ratio of attraction of fixed-term deposits, share of funds of individuals in liabilities, share of funds on demand deposits in liabilities of the bank. The integral indicator of the activity of the attraction of resources by banks of Ukraine is calculated by the method of taxonomy, the levels of the integral index (high, medium, low) with the use of the method of scaling according to the "three sigma" rule are set. Using the interval scales which were built, levels of the integral indicator of the attraction of resources were compared with the levels of the reliability and profitability of Ukrainian banks. The hypothesis about the dependence of the attraction of resources on the reliability of the bank is confirmed and the hypothesis about the dependence of the attraction of resources on the profitability of the bank is refuted.

Keywords: bank resources, activity of attraction of resources, integral index, reliability, profitability.

Постановка проблеми. Життєздатність банку підтримується залученими коштами, які є найбільш вагомою складовою ресурсної бази та значно перевищують обсяг власного капіталу. Від спроможності банку залучати кошти і від його ділової активності залежить наявність необхідних ресурсів для проведення кредитних та інших активних операцій. У зв'язку з політичною нестабільністю, значним рівнем інфляції, загальноекономічними дисбалансами, недовірою населення до банківської системи банки України відчувають гостру потребу у фінансових ресурсах.

Незважаючи на те, що з початку 2017 року мали місце позитивні зрушення (за січень-липень 2017 року банки України залучили від населення 878 867 млн. грн., відбулося зростання депозитів юридичних осіб на 15 912 млн. грн. та депозитів фізичних осіб на 15 269 млн. грн. порівняно із січнем 2017 року через відновлення попиту на банківські послуги), можна спостерігати зменшення обсягу строкових коштів фізич-

них осіб на 930 млн. грн. Внаслідок низької схильності населення до розміщення вкладів на тривалий строк активність залучення банками строкових депозитів фізичних осіб залишається незначною. За січень-липень 2017 року зменшився також обсяг депозитів в іноземній валюті на 4,34%. Протягом останніх років відбувається зниження процентних ставок за банківськими депозитами, що справляє дестимулюючий вплив на їх залучення.

У контексті зазначених тенденцій важливим є визначення рівня активності залучення ресурсів банками України та внутрішніх параметрів, які його зумовлюють, що сприятиме підвищенню ефективності депозитної політики банків, з одного боку, та формуванню первинних критеріїв для вибору банків споживачами фінансових послуг, з іншого боку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання залучення ресурсів, формування депозитної бази та розроблення депозитної політики банку широко висвітлювалися в науковій літературі. Значний внесок у їх вирішення зробили Т. Андрушків [1], І. Барилюк [2], О. Бартош [3], О. Власенко [4], В. Волохата [5], І. Вядрова [6], М. Кужелєв [7], Л. Матлага [8], Н. Радченко [9], Н. Чаленко [10] та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблем. Аналіз наукового доробку вчених у цій галузі дає підстави стверджувати, що внаслідок зміни економічних умов, виникнення нових факторів впливу на ринок банківських послуг, фінансової та політичної нестабільності питання визначення рівня активності залучення ресурсів банками України залежно від внутрішніх параметрів їх функціонування потребують подальших досліджень.

Мета статті полягає у визначенні рівня активності залучення банківських ресурсів з урахуванням його взаємозв'язків з надійністю та прибутковістю банку.

Для досягнення поставленої мети у статті вирішено такі завдання: узагальнення внутрішніх умов та факторів забезпечення активності залучення банківських ресурсів; здійснення розподілу банків України на групи залежно від рівня їх надійності; обґрунтування переліку показників активності залучення банківських ресурсів; обчислення інтегральних показників активності залучення ресурсів банками України, визначення їх якісних рівнів; встановлення залежності рівнів активності залучення ресурсів банками України від їх надійності та прибутковості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових праць дав змогу виділити такі внутрішні фактори, які впливають на активність залучення банківських ресурсів: фінансова стійкість (надійність) банку та його фінансові можливості щодо повернення залучених коштів [4; 5; 7; 11; 12], стабільність депозитів [8; 10; 13], надійність депозитних внесків [5; 8; 13], розширення асортименту банківських про-

дуктів [1; 2; 8; 14], якість активів [7; 11; 12], платоспроможність банку [7; 11; 12; 14].

У значній кількості робіт [4; 5; 7; 11; 12] підкреслюється важливість впливу надійності та фінансової стійкості на активність залучення банківських ресурсів. При цьому більшість авторів вважає поняття «фінансова стійкість» і «надійність» синонімічними.

До внутрішніх умов та факторів впливу на активність залучення ресурсів банком відносять також прибутковість його діяльності [1; 2; 14; 15], оскільки достатній обсяг прибутку забезпечує життєдіяльність банку та є джерелом поповнення капіталу. Крім того, для багатьох клієнтів прибутковість є індикатором успішності та довіри до банку.

Виходячи з проведеного узагальнення, сформулювали гіпотезу 1 про наявність взаємозв'язків між активністю залучення ресурсів і надійністю банку та гіпотезу 2 про наявність взаємозв'язків між активністю залучення ресурсів і прибутковістю банку.

Для перевірки першої гіпотези слід виділити однорідні групи банків України за рівнем надійності, спочатку сформувавши склад її індикаторів. Як характеристики надійності банку виділяють ліквідність [16; 17], достатність капіталу [16; 18], якість активів [16; 17].

Отже, для групування банків України за рівнем надійності будуть використовуватись такі показники:

- коефіцієнт миттєвої ліквідності, який характеризує можливість погашати «живими» грошми з коррахунків і каси зобов'язання за всіма депозитами;
- співвідношення власного капіталу та дохідних (робочих) активів, який характеризує рівень захисту дохідних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) власним капіталом;
- співвідношення кредитного портфеля та резервів під знецінення кредитів; слід зазначити, що традиційно для характеристики якості активів використовується співвідношення резервів під знецінення кредитів до кредитного портфеля; проте з урахуванням економічної інтерпретації показника і забезпечення односпрямованості з попередніми показниками (тобто чим вони вище, тим вище і надійність банку) використано саме показник співвідношення кредитного портфеля до резервів.

В узагальненому вигляді процедуру визначення рівня надійності банків України подано на рис. 1.

Для розподілу банків України за рівнем надійності використано метод кластерного аналізу, метою якого є класифікація об'єктів на відносно однорідні групи. Враховуючи, що кількість груп банків має відповідати трьом рівням надійності, а саме високому, середньому та низькому, для проведення класифікації банків України вибрали метод k-середніх. Процедуру класифікації реалізовано в пакеті Statistica 8.0 в модулі Cluster Analysis, а також отримано

три групи банків, кожна з яких характеризується певними рівнями показників, притаманних кожному рівню надійності (рис. 2).

Економічна інтерпретація кластерів за значеннями коефіцієнта миттєвої ліквідності та співвідношення кредитів і резервів, які є характерними для кожного рівня надійності, дала змогу встановити, що перший кластер сформовано з 8 банків з високим рівнем надійності, другий кластер представлено 49 банками, які мають середній рівень надійності, у третій кластер входять 20 банків з низьким рівнем надійності (табл. 1).

Банкам кластеру 1 присвоєно високий рівень надійності, оскільки середні значення обох показників надійності у цій групі були найвищими, а саме для коефіцієнта миттєвої ліквідності середнє значення дорівнювало 33,13,

для співвідношення кредитного портфеля до резервів – 37,74. Банкам другого кластеру притаманний середній рівень надійності, оскільки середнє значення коефіцієнта миттєвої ліквідності було високим (16,89), а співвідношення кредитного портфеля до резервів – середнім (8,24). Банки третього кластеру мали найнижче значення співвідношення кредитного портфеля до резервів (3,38), що свідчить про незадовільну якість активів та обумовлює низький рівень їх надійності, незважаючи на досить високе значення коефіцієнта миттєвої ліквідності.

Для вирішення наступного завдання, поставленого в роботі, а саме встановлення рівня активності залучення банківських ресурсів, сформовано перелік показників, що її характеризують, на основі теоретичного узагальнення [9; 20; 21]:

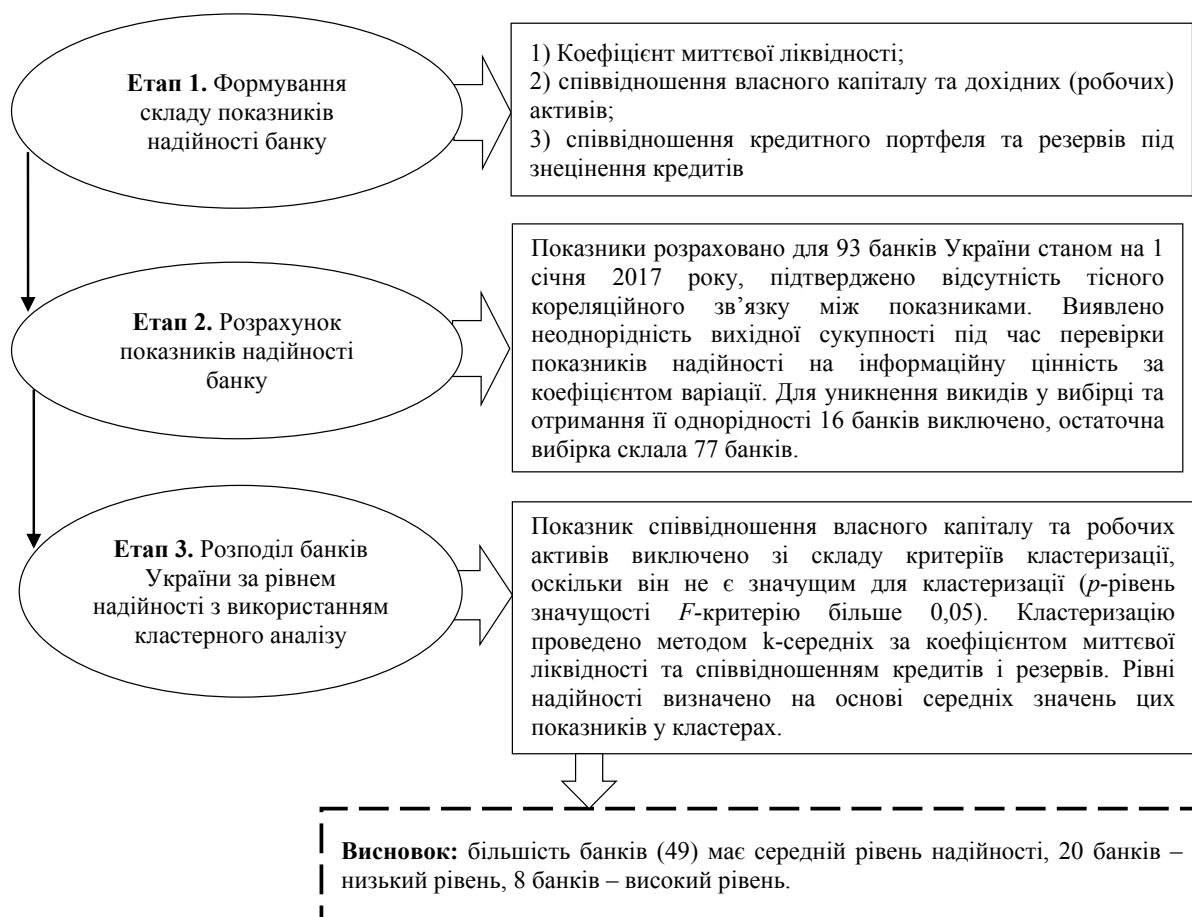

Рис. 1. Процедура визначення рівнів надійності банків України

Джерело: складено авторами

Таблиця 1

Рівні надійності банків України

Кластер	Середні значення		Рівень надійності
	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Співвідношення кредитного портфеля до резервів	
Кластер 1 (8 банків)	33,13	37,74	високий
Кластер 2 (49 банків)	16,89	8,24	середній
Кластер 3 (20 банків)	43,32	3,38	низький

– коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів, який показує питому вагу зобов'язань банку у загальних пасивах;

– коефіцієнт активності залучення строкових депозитів, який відображає питому вагу строкових депозитів у загальних зобов'язаннях банку;

– питома вага коштів фізичних осіб у зобов'язаннях, яка характеризує частку найбільш представницької категорії клієнтів у зобов'язаннях, а також відображає вплив на активність залучення ресурсів цієї складової ресурсної бази;

– частка коштів на вимогу у зобов'язаннях банку, що характеризує ресурси, які не є строковими.

Сформований перелік показників активності залучення банківських ресурсів є основою встановлення її залежності від рівня надійності та прибутковості банку. Показники активності залучення банківських ресурсів розраховано для досліджуваної вибірки (77 банків України). З метою отримання узагальненої оцінки активності залучення банківських ресурсів коефіцієнти об'єднано в інтегральний показник методом таксономії, який розраховано для кожного банку.

Для зіставлення інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів з рівнями надійності банків визначено інтервали його значень, а також встановлено рівні (високий, середній, низький). З цією метою використано метричну шкалу інтервалів, яка

уможливлює вимірювання значень показників у певних проміжках та визначення того, наскільки розбіжною є інтенсивність показників. З огляду на кількість рівнів інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів вибрано три діапазони для шкали. Рівні шкали отримано за допомогою правила «3 σ », сутність якого полягає в тому, що 97,7–97,8% усіх значень ознаки, яка має нормальний розподіл, знаходяться на відстані значення середнього квадратичного відхилення від її середнього значення по обидві боки. Побудована шкала, засобами вимірювання якої є одиниці частин стандартного відхилення, охоплює всі можливі значення інтенсивності ознаки, якщо крайні лівий та правий діапазони є відкритими [22, с. 16].

Вихідною аксіомою для побудови інтервальної шкали є аксіома нормального розподілу показників. Для перевірки закону розподілу значень інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів на нормальність, а також наявності або відсутності суттєвості асиметрії обчислені основні характеристики розподілу, а саме середнє арифметичне, середнє квадратичне відхилення, мода, медіана, відносний показник асиметрії, коефіцієнт асиметрії (табл. 2).

Результати розрахунків свідчать про наявність асиметрії в розподілі інтегрального показника, що може бути доведено через факт невідповідності значень моди, медіани та середнього. Значення відносного показника асиметрії дає

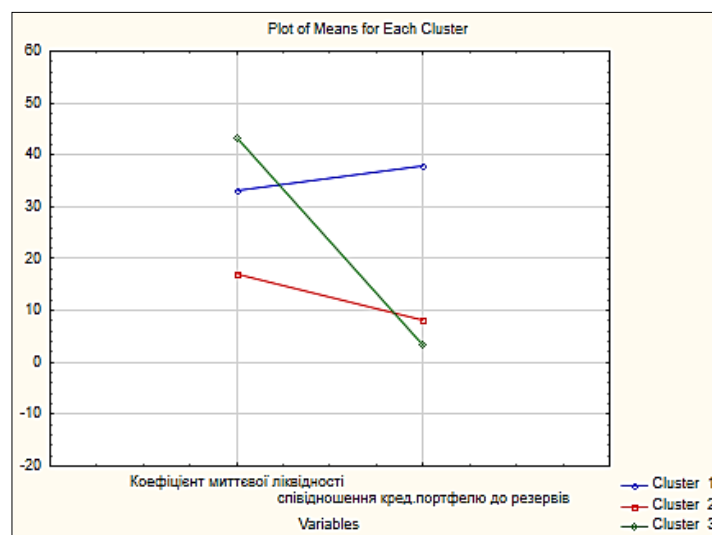

Рис. 2. Середні значення показників у виділених кластерах

Джерело: складено авторами

Таблиця 2

Параметри розподілу інтегрального показника активності залучення ресурсів банками України

Показник	Середнє арифметичне	Медіана	Мода	Середнє квадратичне відхилення	Відносний показник асиметрії	Коефіцієнт асиметрії
Інтегральний показник активності залучення банківських ресурсів	0,157	0,162	0,160	0,0553	1,670	-0,044

змогу визначити її бік. Відносно додатне значення показника асиметрії дає змогу зробити висновок про наявність правобічної асиметрії, а від'ємне значення говорить про те, що асиметрія є лівобічною. В разі відсутності асиметрії значення відносного показника асиметрії є нульовим [23, с. 157].

З даних табл. 2 видно, що інтегральний показник активності залучення банківських ресурсів розподілений з правобічною асиметрією. Проте відносний показник асиметрії не дає змогу оцінити суттєвість асиметрії, тому був розрахований коефіцієнт асиметрії, який вважається більш точним індикатором асиметрії та використовується частіше, ніж відносний показник асиметрії. Якщо коефіцієнт перевищує за модулем 0,5, слід асиметрію вважати значною, а якщо ні, то асиметрією розподілу можна знехтувати [24, с. 264].

Отримані дані свідчать про те, що асиметрія розподілу значення інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів є незначною, тому що коефіцієнт асиметрії за модулем менше 0,5, тобто її можна не враховувати під час шкалюванні.

Важливим етапом побудови шкал є вибір точки відліку вимірювання шкали, тобто критерію усереднення індивідуальних значень показників. Ним може бути мода, медіана або середнє арифметичне значення [25, с. 12]. Якщо розподіл значень показників близький до нормального, то таким критерієм може бути середнє арифметичне.

На основі описаної вище методики визначено інтервали шкали інтегрального показника активності залучення ресурсів банками України: низький рівень [0; 0,292]; середній рівень (0,292; 0,565]; високий рівень (0,565; 1].

За використанням побудованих шкал рівні інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів зіставлені з рівнями надійності банків України. На основі зіставлення цих показників інтегральний показник активності залучення банківських ресурсів мав такий розподіл: 50% банків з високим рівнем надійності мали високий рівень активності залучення банківських ресурсів, 25% мали низький рівень, 25% мали середній рівень. Більшість банків (81,63%) із середнім рівнем надійності мала середній рівень активності залучення ресурсів, у 12,24% банків був високий рівень, у 6,13% банків він характеризувався низькими значеннями. Активність залучення ресурсів банками з низьким рівнем надійності загалом була низькою (60% банків), середній рівень мали лише 30% банків, а високий – 10% банків.

В узагальненому вигляді процедуру визначення рівня активності залучення ресурсів банками України подано на рис. 3.

Таким чином, гіпотезу про залежність активності залучення ресурсів банку від рівня його надійності підтверджено даними функціонування банків України.

В процесі дослідження також перевірено гіпотезу про залежність активності залучення ресурсів від прибутковості банків. Для цього вибірка була розподілена на групи прибуткових та збиткових банків станом на 1 січня 2017 року, а для кожної групи визначено рівні інтегрального показника активності залучення ресурсів.

Встановлено, що збитковим банкам притаманний переважно середній рівень активності залучення ресурсів, оскільки 63% із 27 збиткових банків мали середній рівень активності залучення ресурсів, а тільки 15% – низький. Підтвердженням відсутності залежності активності залучення ресурсів від прибутковості може також слугувати наявність у 22% неприбуткових банків високого рівня активності залучення ресурсів. При цьому прибуткові банки також мають переважно середній рівень активності залучення банківських ресурсів, причому частка банків з високим рівнем активності залучення ресурсів банками є меншою, ніж навіть у неприбуткових банків, та складає 12%.

Це дає підстави для спростування гіпотези про залежність активності залучення банками ресурсів від рівня їх прибутковості.

Висновки. Таким чином, відповідно до поставлених у роботі завдань сформульовано такі висновки.

1) Встановлено, що найбільш суттєвими внутрішніми факторами забезпечення активності залучення ресурсів банками України є їх надійність і прибутковість.

2) Здійснено розподіл дослідженої вибірки банків України (77 банків станом на 1 січня 2017 року) на три групи відповідно до високого, середнього, низького рівнів надійності за коефіцієнтом миттєвої ліквідності та співвідношенням кредитного портфеля до резервів під знецінення кредитів методом кластерного аналізу. Виявлено, що більшість банків (49) має середній рівень надійності, 20 банків – низький рівень, 8 банків – високий рівень.

3) На основі теоретичного узагальнення сформовано перелік коефіцієнтів активності залучення банківських ресурсів, таких як коефіцієнт активності залучення позичених і залучених коштів, коефіцієнт активності залучення строкових депозитів, питома вага коштів фізичних осіб у зобов'язаннях, частка коштів на вимогу у зобов'язаннях банку. З метою отримання узагальненої оцінки активності залучення ресурсів для 77 банків розрахований інтегральний показник методом таксономії.

4) Для зіставлення інтегрального показника активності залучення банківських ресурсів з рівнями надійності банків визначено інтервали його значень, а також встановлено рівні (високий, середній, низький) із застосуванням методу шкалювання за правилом «трьох сигм». Банки, значення інтегрального показника яких знаходились в межах від 0 до 0,292, віднесено до

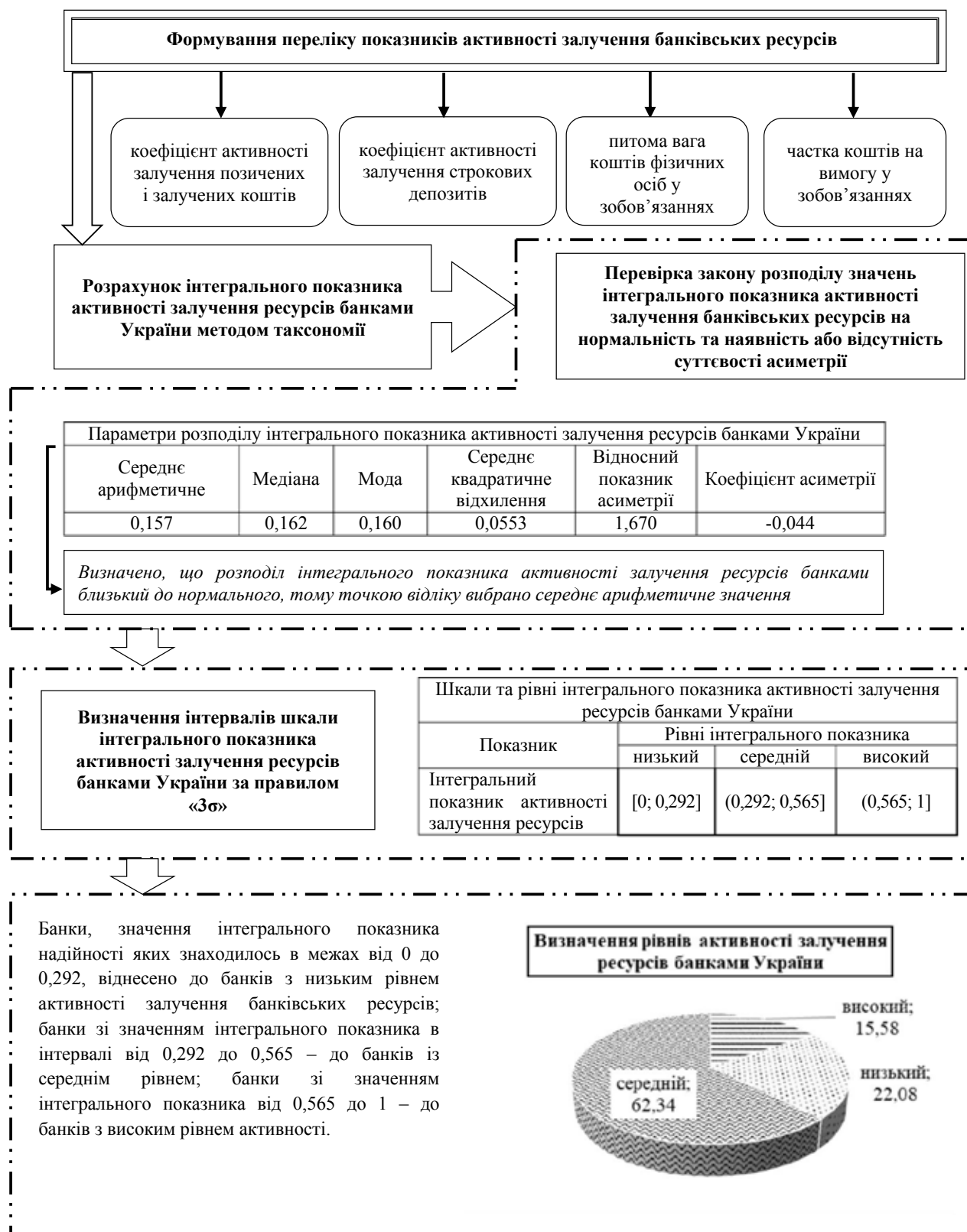

Рис. 3. Процедура визначення рівнів активності залучення ресурсів банками України

Джерело: складено авторами

банків з низьким рівнем активності залучення ресурсів; банки зі значенням інтегрального показника в інтервалі від 0,292 до 0,565 – до банків із середнім рівнем; банки зі значенням

інтегрального показника від 0,565 до 1 – до банків з високим рівнем активності.

5) З використанням побудованих інтервальних шкал рівні інтегрального показника актив-

ності залучення ресурсів зіставлені з рівнями надійності банків України. Інтегральний показник активності залучення ресурсів мав такий розподіл: 50% банків з високим рівнем надійності мали його високий рівень; 81,63% банків із середнім рівнем надійності мали середній рівень активності залучення ресурсів; активність залучення ресурсів банками з низьким рівнем надійності загалом була низькою (60% банків). Таким чином, гіпотеза 1 про залежність активності залучення ресурсів від надійності банку підтверджена емпіричними даними, виходячи з чого, можемо стверджувати, що більш надійні банки здатні більш активно залучати кошти.

б) Виявлено, що серед банків, які станом на 1 січня 2017 року мали високий рівень активності залучення ресурсів, 22% були неприбутковими, при цьому більшість збиткових банків мала середній рівень активності залучення ресурсів. Незважаючи на те, що більшість прибуткових банків також має середній рівень активності, частка банків з її високим рівнем є меншою, ніж навіть у неприбуткових банків, та складає 12%. Це дало підстави для спростування гіпотези про залежність активності залучення депозитних ресурсів банками від рівня прибутковості.

Проведення подальших досліджень можливе в напрямі визначення залежності активності залучення банківських ресурсів від інших зовнішніх та внутрішніх факторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Андрушків Т. Депозитна політика комерційного банку та напрями її вдосконалення. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2012. Вип. 17. С. 3–14.
- Барилюк І. Теоретико-методологічні засади вивчення сутності поняття «ресурсний потенціал банку». Економічний простір. 2008. № 19. С. 205–213.
- Бартош О. Депозитна політика як складова системи управління діяльністю банку. Фінансовий простір. 2014. № 4 (16). С. 19–24.
- Власенко О. Розвиток українського ринку депозитів для фізичних осіб. Фінанси України. 2006. № 3. С. 74–79.
- Волохата В. Фактори формування депозитних ресурсів банку. Бізнес-Інформ. 2013. № 8. С. 310–316.
- Вядрова І., Волохата В. Системний підхід в управлінні залученими ресурсами банку. Економіка та держава. 2014. № 10 (жовтень). С. 43–48.
- Кужелев М., Волкова В., Волкова Н. Стратегія залучення депозитних ресурсів як вектор функціонування грошової системи країни. Економічний вісник університету. 2016. Вип. 30 (1). С. 169–178. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escv_2016_30\(1\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escv_2016_30(1)_27).
- Матлага Л., Василина П. Проблеми та тенденції розвитку депозитної політики банківських установ України. Економічний аналіз. 2014. Т. 15 (1). С. 274–283. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/escap_2014_15\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/escap_2014_15(1)_31).
- Радченко Н. Методичні підходи до оцінки ефективності депозитної політики банку. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2014. № 3 (27). С. 161–166.
- Чаленко Н., Ілляш В. Депозитна політика комерційного банку та інструменти її реалізації. Економіка. Управління. Інновації. 2014. № 1 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_44.
- Тимошенко О. Стійкість банківської системи України: теоретичний аспект. Науковий вісник БДФА: збірник наукових праць. Вип. 4 (13). Економічні науки. Чернівці, БДФА, 2008. С. 59–65.
- Зверяков М., Коваленко В. Банківський капітал: вимоги Базеля III. Фінанси України. 2011. № 6. С. 13–23.
- Неизвестна О. Операції комерційних банків по залученню коштів: сучасні технології та світові тенденції розвитку. Фондовий ринок. 2001. № 31. С. 2–6.
- Співак С. Депозитна політика комерційних банків. Науковий вісник ЛНАУ. 2009. № 6. С. 29–35.
- Мазурок П., Гузенко О. Вплив фінансової кризи на рівень прибутковості діяльності вітчизняних банків: теоретичний та прикладний аспект. Економіка, фінанси, право. 2009. № 7. С. 2–30.
- Куць Н. Фінансова надійність банківської установи та методи її оцінки. Економіст. 2016. № 5. С. 34–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escop_2016_5_10.
- Болдирев О. Оцінка використовуваних методів діагностики в системі механізмів управління попередження кризових ситуацій в банках. Ефективна економіка. 2001. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=870>.
- Пилипів Н., Пилипів М. Проблеми формування ділової репутації комерційних банків для функціонування системи ділового партнерства. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2014. Вип. 10. Т.1. С. 40–48.
- Вольська С. Шляхи підвищення прибутковості діяльності банку. Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 квітня 2010 року). Київ: КНЕУ, 2010. С. 77–79.
- Тисячна Ю., Азізова К., Рац О. Комплексна технологія бенчмаркінгу як інструмент забезпечення фінансової безпеки банку. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 5 (167). С. 427–437.
- Примак Ю. Аналіз ділової активності, іміджу та репутації: їх вплив на фінансову стійкість банку. Економічний форум. 2017. № 2. С. 330–337. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2017_2_54.
- Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург: Речь, 2003. 350 с.
- Башина О., Спиринов А., Бабуринов В., Ионсен И. Общая теория статистики. Статистическая методология в изучении коммерческой деятельности: учебник для вузов. 5-е изд., доп. и перераб. Москва: Финансы и статистика, 2003. 440 с.
- Шмойлова Р., Минашкин В., Садовникова Н., Шувалова Е. Теория статистики: учебник для вузов. 4-е изд., доп. и перераб. Москва: Финансы и статистика, 2004. 656 с.
- Лупандин В. Субъективные шкалы пространства и времени. Свердловск: изд-во Уральского ун-та, 1991. 122 с.